

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Игра

Мирослав Алексић

Надвојвода је више од свега волео лов, тачније - убијање животиња. Немилосрдно. Убио је више него ико икада пре њега: птица, ситне и крупне дивљачи, од патака и муфлона до тигрова, антилопа, носорога и слонова; од Индије и Цејлона до Египта и Америке. Они који су му пунили пушке имали су прилике да виде колико он заправо воли да убија из свих цеви које је имао, да пуца непрестано у све што се креће и што се заустави, што има ту несрећу да се тада нађе у његовој близини. Био је наглв од свих тих детонација. Једном је у ловачкој махнитости убио и хајкача, ни кривога ни дужног човека који му је нагонио дивљач. Ова људска жртва није била урачуната у тачна број његових ловачких трофеја а било их је 274.902.

Посетиоци дворца Конопишта имали су већ на првом кораку сусрете са десетинама, препарираних глава или целих животиња, јелена, срндаћа, вепрова... Биле су то у ствари одране коже намазане арсенитриоксидом, навучене на одмаштене и избелене кости, испране супероксидом, на костуре од жице напуњене ватом. Такви облици сачињени од смрти и отрова украшавали су Конопиште а отров је испаравао из њих. Надвојвода деца су сањала да беже од препарираних животиња.

Супруга Софија се често питала за каквог се то човека удала. Он је с једнаком љубављу и пажњом орезивао и пресађивао руже у дворском парку и размештао препарираних звери по одајама, грлећи се с њима и удишући њихов отровни дах. Она је можда једина знала до нијанси целу истину. Једном ће, кратко време пре поласка у Сарајево, рећи и поверењу породичном адвокату Ф. "Њега би могло сустићи лудило сасвим изненада!"

Баш тај адвокат Ф. био је позван у двор хитно једног дана, годину пре атентата. Викао је на кочијаша да вози брже.

стигао је. Утрчава у дворца, предаје шешир и штап послужи не видећи им лица, пита где је његово височанство, упућују га кроз ходник где га са зидова гледају главе срндаћа, јелена, вепрова. Зна да је надвојвода прек и нестрпљив и да никад није задовољан до краја. Ако је рекао хитно, то значи да мисли да је Ф. већ закаснио. Сигурно нервозно хода, гунђа и љути се. Лакеј му отвара врата и не стиже ни да га најави а Ф. утрчава у собају.

Соба је огромна и готово без ствари. У углу, иза врата, на поду седе надвојвода и његова деца: Софија, Максимилијан и Ернест. Софија се на једној страни бави кућицом за лутке, а дечаки под татином командом постројавају оловне војнике, размештају неке кочије и кочијаше. Још се клати дрвени коњић мало даље. Неко га је недавно заљуљао. Надвојвода има на себи панталоне за јахање и кошуљу, у чарапама је, гологлав. Ф. га никада није видео таквог.

- Звали сте ваше височанство, изговара кроз галаму дечака и надвојводине команде оловним војницима.

Не чују га и нико се не окреће. Када мало гласније понови своје обраћање, чује љути одговор

- Чуо сааам!!!

Али, игра се наставља. Ф. се налази у једној врсти безизлазне ситуације. Ако настави да стоји тако, ко зна када ће бити удостојен поздрава и да ли ће уопште бити поздрављен. Ако се окрене и оде, то ће бити непоштовање круне и велики грех. Ако се још једном обрати, може добити по носу, али то би поред свега могло ипак бити најбезболније. Скупи храбрости, прогута стид и изусту можда и гласније него што је намеравао:

- Ваше височанство, стојим вам на располагању.

Није знао да ли сања када се надвојвода окренуо према њему искежен и црвен, али заправо насмејан и рекао:

- Придружите нам се, господине Ф. Зар не видите да смо опколили грофа Тису и да му нема спаса, сад ћемо довући и топове и Мађари ће добити шта су заслужили.

Ф. је стајао као укупан. Ни макак. Страх му је укочио кичму и заковао га за под. Поглед ми се везао за једну двоколицу у коју је упрегнут дрвени бели коњић са ситним пегама, зачудо мањи од кочијаша у смеђем шињелу са светло плавим цилиндром на глави. Одмах поред, а иза оловног батаљона, као нека комора - жирафа, зебра и камила и један неугледни бедунчић, сви исте смеђе боје само што жирафа има црне пеге, а зебра црне пруге. И ту још једно смеђе кљусе са великим црним флекама по телу, жалосно одбачено од свих. Чује глас који као да покушава да буде љубазан и који му говори:

- Седите да се играмо.

- Заиста нисам спреман на тако нешто, одговара Ф. не знајући откуд му толика храброст.

- Наређујем вам, урличе престолонаследник Аутстроугарског Царства који је изгледа у великом рату са грофом Тисом.

- Одбијам да се понижавам, додаде Ф. и угледа надвојводу који се усправља и стаје гордо као командант без капе и у чарапама.

- Мирнооо, чуо је команду па, иако је поимао апсурдност целе ситуације, Ф. војнички одсечно и сам заузвек став мирно.

- Прљава чешка свињо, слушао је, дрзнуо си се да одбијеш наређење будућег цара!!! Твој смешни фишкарски понос, њиме обриши дупе! Прскао га је пљувачком испод лепих, просеких бркова. Пузаћеш кад ти наредим и везаћу те као пса! Јадниче!

Ф. је гледао унезверена дечаја лица, девојчица је плакала, вриштала. Оловни војници и ергела дрвених животиња, све је било неколико мање него пре и као да нису више били на поду, него у некој дубокој рупи и тако далеко да нису могли да чују урлање команданта. Кочијаш у смеђем шињелу и светлоплавом цилиндру био је и даље безбрижан, а његов пегави коњић мали и невин као јагње.

- Дозволите да се удаљим, прошапутао је Ф. и већ је трчао дугим ходницима, као без душе, брзо, брже него кад је долазио.

ИНТЕРВЈУ: УГЉЕША ШАЈТИНАЦ, КЊИЖЕВНИК

Котао који стално ври

Успешна премијера на луткарској сцени зрењанинског Народнoг позоришта „Тодор Јовановић“ комада „Михајло Пупин Идворски“, чији је аутор Угљеша Шајтинац, била је повод за разговор с овим писцем о поезији Баната и другим његовим књижевним прекупацијама. Подсетимо, овај стваралац је познат највише као драмски писац, међутим он се подједнако успешно окушава и у другим књижевним врстама, како за одрасле, тако и за дец. Ипак, према сопственом признању, није хиперпродуктиван као писац. То дозирање написаног значи уједно и да мери сваку реч, а као последица тог приступа произилази и чињеница да све његове књиге имају добар одјек како код читалачке публике, тако и код критике. Иначе, осим што је знан као књижевник, Шајтинац је универзитетски професор и предаје драматургију на Академији уметности у Новом Саду. Добитник је и низа престижних књижевних награда (Исидора Секулић, Политикин Забавник и др), али исто тако су га неке, попут Нинове, и заобилазиле, иако је више пута био у ужем избору.

Фото: Н. Савић

● **Ваша књига за децу „Ветрушкина ледина“ је већ у самом наслову јасно географски одређена, јер је ветрушка типично банатска птица; потом књига „Банаторијум“, па и ова новија „Кољка и Сашења“, ослоњени су на ово подручје, а из тог миљеа је и драма „Михајло Пупин Идворски“. Банат је, дакле, велико извориште Ваше поетике?**

● **Најшира публика памти врло упечатљиву улогу Небојше Глоговца у филму „Хадерсфилд“. Та улога Раше, човека који пише песме, дата је из једне аутсајдерске позиције. Да ли данас и поезија као жанр делује из те ефемерне, аутсајдерске позиције?**

- Морам да кажем да се поезија вратила тамо где је увек враћају у временима када људи теже кратком, јасном и поучном тексту који би евентуално могао да им да неку идеју како да данас проведу дан или шта од себе да ураде да олакшају себи живот. Али уметност не служи само томе и песништво није само у томе. Песништво тражи – да се изразим старовременским изразом – једно духовно залагање које данас људи не желе. То не постоји. Духовност је сад сведена на причу о томе јесмо ли религиозни или нисмо. Чекајте, људи, станите, није само то духовност! Духовност је свака људска потреба за разменом осећања и утисака, а ту је поезија непревазиђена и јача од свих. Кад кажу данас: „Ја тражим лаку, једноставну, кратку реченицу која ме упућује на нешто“ – то значи да си ти беспомоћан. Да је твој духовни апарат, тај који пропушта импресије, у ствари врло примитиван и сведен. Ако ти имаш проблем са поезијом зато што она некад нема тачку или зарез, некад нема до краја завршену мисао у смислу класичне реченице са уводом, развојем и закључком - зашто је искључујеш? Зашто би себи ускратио дружења са поезијом и покушај да је разумеш? Поезија је само привремено скрајнута, али она је благо које се стално открива. Добри песници се стално откривају и то – на своју несрећу и врло често не у времену у којем су живели и стварали, него кад прође неко време, па онда неко открије, као испод камена и каже: „Па ово је благо, човече, дигли смо камен, види шта се испод налази“...

● **Држите ли да је „Вок он!“ и даље Ваш најкомунитативнији роман?**

- Вероватно јесте. Ја верујем да то једно од оних штива у које ће људи лако прстом да упру на део који им се свиђа. Али ја сам га тако намерно и писао и просто верујем да нема никог коме се свиђа све, од прве до последње реченице. С обзиром да је то један прозни колаж, ја сам свесно ишао на то да знам да ће се неком свидети ово парче, неком оно друго; неком оно што личи на причу, неком оно што личи на дневнички запис, неком што личи на путопис, неком оно што личи на некакву изненада написану песму. То је отприлике оно: за сваког по нешто, а за све – ништа (смех).

Немања Савић

Тежио бих томе да мало копам и испод тог иницијалног да је Банат миран и да, што каже Мика Антић, „овде ходаш по небу“

- Као прво Банат је један појам који је тешко свести на неколико својстава. Прво зато што мислим да је Банат у нашој свести увек мањи него што нам се просто чини и привиђа кад гледамо мапу. Поготово ако посматрамо Банат као један културни и простор који се врло динамично историјски развијао за све народе који овде живе; како смо сви долазили у ову пустољину, а нема ко овде није дошао, јер сви смо је насељавали вековима. Мени је интересантан Банат као један котао који стално ври. Стално нешто испари, нешто се ново убаци, нешто се ту увек крчка, сусрећу се културе, језици, обичаји, нарави и рекао бих да је то та страна која је мени интересантна. Значи, не некаква херметична, затворена прича, него као један стално отворен и интересантан простор. Ту се спајају и исток и запад и север и југ. Кад се погледају токови река – од Дунава, преко Тисе, Мориша, Тамиша и Бегеја, то је једна врло интересантна регија. Чак и за ове који из великих градова, из метропола желе да замене буран живот неким мирним, доста се упућују овам на север. Само да пређу Дунав, само да оду до неког мањег места, до неког викенд насеља и да узму неку викенд кућу или кућицу на селу или поред реке. Сада је нека обнова тог идеала да смо ми у Банату мирни и да нудимо неку представу успореног живота. Ја опет, не бих никог упућивао ни на шта. Свако има право да приметити и да сам знаје и да смешта у своју књигу утисака, којим редоследом доживљава и шта примећује, али ваљда, као и у другим регионима у свету – ја бих тежио томе и да мало копам и испод тог иницијалног да је Банат миран, што каже Мика Антић: „Овде ходаш по небу“. Не види се та граница између неба и земље. Некима изгледамо забачено, некима као центар света.

ЧАСОПИСИ

Пети брод

Моника Компањикова
(Агора)

Роман првенац једне од најважнијих савремених словачких књижевница Монике Компањикове, награђен најпрестижнијим словачким књижевним признањем – наградом „Анасофт литера“. Инспириран стварним догађајем, овај роман отвара најинтимнију драму дванаестогодишње девојчице Јарке, која свој доживљај света обликује на периферији града, где живи са самохраном мајком коју „ословљава по имену“ и баком Иреном („дрвеном“, хладном женом) без истинске породичне љубави, сигурности и разумевања. Са јасно предоченом друштвено-критичком компонентом, овај роман отвара многобројна питања идентитета у савременом граду, у значајним цивилизацијским и друштвеним менама, али исто тако показује ауторкину изванредну приповедачку уметност у огољивању оних најинтимнијих људских односа – првенствено деце и родитеља, и најдубљих страхова и жеља у кризним периодима одрастања.

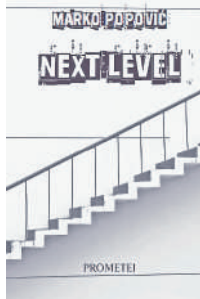

Други роман Марка Поповића тематски се, како наводи Мирела Ђукановић, наставља на ауторов првенац, али у смислу да је управо његов следећи ниво, те назив добија и симболичан призвук. „Људска похлепа нема граница. Она свој пут најбоље проналази у катаклизмици ситацијама. У претходном роману, новац је падао падао из авиона, а у овом добија виртуелну коногацију, па банкноте постају криптовалуте. У оба случаја, провоцирајући бескрајну грамзивост. Са похлепом под руку, често иде недостатак емпатије, који неминуовно буди агресију. У свеопштем лудилу, човек човеку није подршка, топла утеха, већ претња и ломача“, наводи проф. Ђукановић, уз напомену да аутор оштрим оком прати сваки покрет јунака, па се стиче утисак да је читалац кроз дело вођен руком редице, који мунициозно брине о сваком кадру.

Next level

Марко Поповић
(Прометеј)

Други роман Марка Поповића тематски се, како наводи Мирела Ђукановић, наставља на ауторов првенац, али у смислу да је управо његов следећи ниво, те назив добија и симболичан призвук. „Људска похлепа нема граница. Она свој пут најбоље проналази у катаклизмици ситацијама. У претходном роману, новац је падао падао из авиона, а у овом добија виртуелну коногацију, па банкноте постају криптовалуте. У оба случаја, провоцирајући бескрајну грамзивост. Са похлепом под руку, често иде недостатак емпатије, који неминуовно буди агресију. У свеопштем лудилу, човек човеку није подршка, топла утеха, већ претња и ломача“, наводи проф. Ђукановић, уз напомену да аутор оштрим оком прати сваки покрет јунака, па се стиче утисак да је читалац кроз дело вођен руком редице, који мунициозно брине о сваком кадру.

Између змаја и његовог гнева
Милош Латиновић
(Стеријино позорје)

У едицији „Експозиција“ Стеријиног позорја објављена је Латиновићева књига, коју твори осам есеја, а заокружује је белешка о представи „Галеб“ Томија Јанежича у Српском народном позоришту. Насловни есеј донео је, иначе, својевремено аутору награду коју је установила Културно-просветна заједница Пожаревца у част Миливоја Живановића. „У тексту Милоша Латиновића плодотворно су се сусрели познавање духа традиције, историје и савремености, у коме се вредности културе померају и ниште, са стваралачком способношћу и снагом субјективизованог промишљања у суштину проблема. И јасним ставом ауторског критичког ангажмана и залагања за то да „театар опстане у срцу извођача“. У тексту је остварена пуна значајска мера прожимања терористичких и историјских знања, са снажним изразом ауторске воље и критичког става“, навео је жири награде.

У едицији „Експозиција“ Стеријиног позорја објављена је Латиновићева књига, коју твори осам есеја, а заокружује је белешка о представи „Галеб“ Томија Јанежича у Српском народном позоришту. Насловни есеј донео је, иначе, својевремено аутору награду коју је установила Културно-просветна заједница Пожаревца у част Миливоја Живановића. „У тексту Милоша Латиновића плодотворно су се сусрели познавање духа традиције, историје и савремености, у коме се вредности културе померају и ниште, са стваралачком способношћу и снагом субјективизованог промишљања у суштину проблема. И јасним ставом ауторског критичког ангажмана и залагања за то да „театар опстане у срцу извођача“. У тексту је остварена пуна значајска мера прожимања терористичких и историјских знања, са снажним изразом ауторске воље и критичког става“, навео је жири награде.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Путовање по сликама

Владан Матић

Када је јапанска Квантуншка армија кренула 1931. године у свој поход по Кини, па заузела Манџурију, цео свет се дигао на ноге.

Па се смирио.

Онда се цео свет поново дигао на ноге и када је јапанска Квантуншка армија, у јулу 1937. године кренула да заузима Шангај.

И док се још увек није знало како ће се завршити битка за Шангај:

Јапанска крстарица Изумо бомбардовала је кинески део града;

Кинески келнери у Међународној зони одбијали су да у ресторанима ужује Јапанце који су били њени становници;

У Међународној зони мобилисан је Заштитни корпус, са све руским војницима и британским официјерима. Покренута је америчка флота из Цингтаоа; Кренули су британски бојни бродови из Хонгконга;

Кренула је евакуација странаца бродовима са Филипинима, Индонезији, и Аустралији;

Кинеско ратно ваздухопловство, којим су командовали амерички официјери грешком је, уместо јапанских трупа и бродова, бомбардовало Међународну зону и побило пар хиљада људи, међу којима су не мали број биле избеглице из кинеског дела града;

А италијански теретни брод који је плови Јужним Кинеским морем кренуо је пут Шангаја;

И део батаљона италијанских marinaца из Тјенцина послат је да одатле евакуише породице италијанских држављана. Бар тако тврде италијански филмски журнали из тог времена.

А онда је тај исти „свет“, који је са ужасом гледао масакре које је јапанска армија вршила по Кини, поново одахнуо када се зауставила на граници Међународне зоне. И онда је живот у Међународној зони наставио по старом.

Биле су ту и даље нетакнуте авеније са двоstrukим дрворедима с обе стране, и игралишта за крикет, и голф терени, и обалска авенија Бунд са њеним облакодерима, ноћним клубовима, банкама, ресторанима и продавницама.

И коцкарнице, и опијумске јазбине, и бордели, и скупоцени аутомобили, и бунде на плећима и дијамантске огрлице, на вратовима глумица и љубавница шефова гангстерских босова, од тријада до испостава чикашке мафије. Били су ту и даље обавештајци јапанске војне обавештајне службе, Чангкајшека, Мао Џе Тунга, Трегер Рајха и Коминтерне.

Али није било ни сина Милана Борића.

Ђорђе Борић је једноставно нестао.

И Милан креће да га тражи по целој Кини.

Кина је, у тренутку кад Милан креће у потрагу за сином, подељена на три окупационе зоне под влашћу Јапанаца, територију коју држи влада Чангкајшека у Чонкингу, и промљиву територију ван градова коју држе комунисти Мао Џе Тунга.

Кином крстаре оклопни возови, трупе се превозе камионима и ходају пешке у дугачким колонама. Борбе се воде јуришима пешадије, митраљезима, оклопним аутомобилима и лаким тенковима. Небом круже извиђачки авиони. Дуж обала патролирају ратни бродови.

Док Милан Борић тражи нестали сина, овај се са тројицом другова налази на броду италијанског Тршћанског паробродског друштва који плови ка луци Масави у Еритреји.

Како су тамо доспели?

Постоји зграда на ободу ничије земље у чијем подруму се четворица другова из разреда – два Турчина, један Бели Рус и Ђорђе Борић играју археолога. И ту их, мислећи да су Италијани, налазе италијански маринци из Тјенцина који су послати да евакуишу италијанске цивиле.

Њихов дочек у еритрејској луци Масави, са све екипом Филмских новости, већ је организован. Организована је и церемонија у Асмари, престоници италијанске колоније Еритреје на обали Црвеног мора, на којој високи великодостојници Италијанске Источне Африке треба да поделе ордење маринцима и ослобођене омладинце учлане у фашистичку омладину.

А онда се на броду открива да нико од четворице омладинаца није Италијан. И да само Ђорђе говори италијански.

Стога оној тројници наређују да приликом церемоније које их чекају ћуте, а Ђорђе креће да даноноћно усавршава свој италијански.

Када се искрцају у Масави, он је већ Ђорђе Борети. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Археологија сећања

„Маглена авлија: бајка о путовању у она места“, Анђелко Анушић
(Прометеј, Градска библиотека Новог Сада, 2023)

Пише: Сања Перич

Нови роман Анђелка Анушића представља бајку о путовању наратора и његовог Сећања у места која, својим симболичким значајем и трајањем, пркосно одолевају расапу света. Поднасловом тајновито одређена као она места, јер се простору страдања прилази са страхопоштовањем и нелагодом, она током пута постају јасно одређена именима, док се право име путника до самог краја не зна. Тиме се аутор, као и много пута у роману, подсмехнуо свему пролазном, варљивом, а људском, уз свест да би без људи и та места постала само обичне тачке на избледелим мапама. Све написано о морфологији бајке примењиво је и на Анушићево дело, али не треба заборавити једноставну истину: бајке су страшне приче за децу, где се зло приказује у прихватљивој форми. Зато наратор књижевност назива једином подношљивом формом зла, али не пристаје да ову форму оголи и осиромаша, речима голим као тело „при рођењу и на упоку“, или атмосфером попут „осиромашеног зрака“. Разбокорност и игривост језика одупиру се присилним симплификацијама новог говора, мада „заблуделост у лепо писање“ ни у ком случају овде није сама себи циљ. Кроз врлети језика и врлети завичаја, аутор се пробија сигурно и самоуверено, не губећи из вида племениту простоту своје намере: искупљење прецима и прочишћење од зла.

Сећање је неодвојиви сапутник главног јунака, али је, како то обично бива, непоуздани сведок, те је однос поверења између Јанка Полонија и Сећања стално угрожен, посебно зато што му се оно руга, постићује га и прекоревача. Због своје снисходљиве природе, Шекспиров јунак је главна мета Хамлетовог подсмеха и омаловажавања, а слично се дешава и са Анушићевим јунаком. Кроз роман он, међутим, све више добија Хамлетове особине, посебно зато што и сам истражује смрт својих предака. Његове дилеме, психолошке кризе и афективна стања присутне су на свакој страници романа, али у исто време, и у томе је Анушићева

виртуозност, читалац не губи из вида колективну драму. Човек ни кроз своја сопствена сећања не може проћи сам, поручује аутор, а нарочито не кроз дугу историју колективних страдања. Двојник је потребан да би се кроз друго лице и туђе казивање успоставила дистанца према потребним догађајима из прошлости, па је индикативно што се успомене о понижењу и мучењу у болници, на пример, говоре у другом лицу једине.

Приповедање није једини начин да се прикажу злочини, те се у мноштву жанровских облика преламају сурови и сирови истинити догађаји. Песме, легенде, клетве и бројалице допринесе уметничкој уверљивости прошлости, која у аутентичности својих ужаса, и сама делује невероватно и кошмарно. Највише је алузија на логор у Јасеновцу, али су обухваћена и друга страдања српског народа, при чему се главни јунак, у иронијском кључу, успешно обрачунава с оптужбама о патетици. Полонијевска снисходљивост уступа место дигнитету жртава, које нису приказане само као имена на споменицима или хероји, већ пре свега као дубоко људски ликови. Жива нарација, динамичност кретања и дијалогичност подсећају да летаргија и стајање у месту нису могући, јер се сећати и путовати мора, а живети, ипак, и не мора нужно. У таквом вредносном поретку, где живот ни одбрана живота нису нужност, част добија пуни смислотворни потенцијал – не као некакви иронизовани архаизам, већ као неизоставна одредница идентитета.

Преосмишљавање сопственог идентитета није главни циљ путовања, али јесте његов драгоцен резултат. Откривши „ископине које су заслепеле званичну историју“, археолог Јанко подсећа на Андрићевог несрећног Ђамила, јер и он у својој истраживачкој опсесији такође за-

обилази званичне историјске токове. Ту се, наравно, не исцрпљују сличности између Анушићевог дела и Проклете авлије. Проклетство, ипак, није у фокусу овог романа, па чак ни проклетство вишевековног страдања српског народа, јер човек, иако „маглен-створ“, има моћ да муку и несрећу преобрази у благослов. Својом приповедачком визијом, Анђелко Анушић даје смернице на том путу и задатку, уверен у његову исправност и неминуовност, као и у часне појединце који ће тим путем кренути. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Од језивих бајки до (Кингових) дечака - бициклиста

Пише: Ђорђе Писарев

Чудне ствари! Посматраш, на пример, сцене са снимања неког већ филма-серије о истерињању демона, опседнута девојчица пени и вршиш везана конопцима који се, у коначној верзији, неће видети па све делује аутентично и застрашујуће, а прочитаеш пре почетка филма да није препоручљиво за децу испод толико и толико година: јесте, деца су тиме колико-толико заштићена, али ко штити дете које глуми у таквом филму!? Клинци из предграђа малих америчких градова возе своје бицикле – имали смо баш такву “малу банду” веселника у Нетфликсовој серији “Stranger things”, а ускоро се смрземо од страха када ужасно створење из фројдовских ноћних мора почне да убија, “исцртавајући” кинговску језу (серија и јесте својерсни омаж приповедању Стивена Кинга). Главни јунаци ових заводљивих хорора углавном су клинци, а можда најчувенији егземплар је клоун који од забавног, постаје ужасавачуће створење које доноси праисконски страх. Феномен није нов, он је готово архетипски када је у питању одрастање и сазревање деце у “модернијим” временима. Шта су нам, уосталом, говориле бајке Андерсона, Пероа, браће Грим?

“Сада ће неко умрети”, прошапта девојчица речи које је често слушала од своје добре баке док је она још била жива. „Кад год падне нека звезда”, говорила је бака, „једна душа отићи ће са овог света!“ Свуд наоколу владала је тама и студ, казује се у “Девојчици са шибицама”.

А тек “Ивица и Марица”: Кад је вештица одлучила да је Ивица довољно дебео како би од њега био један леп ручак, заложила је рерну у којој ће га испећи. Марица на превару доведе вештицу и натера је да она уђе у рерну. Кад је вештица била цела у рерни, Марица хитро затвори враташца и забрави их, ослободи брата те задједно побегоше, а вештица је остала да гори у рерни!

Црвенкапа? Док је брала цвеће, вук је пожурио до бакине куће и поео је. Када Црвенкапа стигне, вук је такође поједе (у Пероовој верзији, ово је чак крај!). Ловац је дошао и пререзао вуку трбух. Затим је ставио камење у тело вука како би га убио. Ајме! Замените имена и замислите овакав сиже у реалном времену са “обичним”

јунацима. Чист крвави хорор, жешћи него што нуди ТВ серијал о форензичару Декстеру Моргану, а камоли Ентони Хопкинс тумачећи Ханибала Лектера, опсесивно гладног људског меса. А Герда и Кај... “Када комадић магичног огледала, ношен пахуљом, упадне у Кајево срце и очи, он постаје суров и агресиван. Уништава башту, исмејава баку, а до Герде му више није стало. Сада му се сви чине подли и ружни. Тако он завршава у пратњи Снежне краљице, која му даје два пољупца: један да утрне од хладноће, а други да га натера да заборави Герду. Трећи пољубац би га убио”. Прво нас уведу причу и натерају да заволимо оловног војника и играчку – балерину, а онда дечак баца оловног војника у ватру, а за њим убрзо оде и балерина: бајка се завршава тако да је следећи дан када је служавка чистила пепео нашла два мала срца; Ромео и Јулија и сличне “приче за одрасле” ситна су игра у односу на овакве трагедије, испричане “за децу”. (У једној од верзија Пепељуге зла маћеха сопственој кћерки сече стопало да би ова могла да обује ципелицу!)

Творац “Сендмена” и паралелног подземног Лондона у “Никадођији” Нил Гејмен је за „Гардијан“ говорио о лику из својих дела за кога сматра да је “најстрашнији”. Реч је о Другој мајци, опаком лику из новеле “Коралина”, објављене 2002. године.

– Направио сам много ужасних ствари у својим књигама... Али, за мене, најужаснија је Друга мајка из “Коралине”. Она је у потпуности застрашујућа – каже Гејмен. – Постоје поједини страшни ликови које сам направио, као што су господин Круп и господин Вандемар у “Никадођији”, који су застрашујући, али забавни. Урсула Монктон у “Океану на крају пута” је језива, али изазива сажаљење.

Гејмен каже да се није уплашио док је писао “Коралину”, језиву повест о јунакињи са дугмадицама уместо очију – она и Коралини хоће да очи извади и зашије дугмад! – признаје да му је било потребно време да убеди људе да је то књига за децу. Према Гејменовом мишљењу, исконски страхови су они које носимо из детињства. Изгледа да се писцима чини да је све то више ирационално, можда и недовољно убедљиво. Па да то мало појачамо, учинимо аутентичнијим? Што да не, на књигама још увек, фала богу, не мора да пише којем су узрасту намењене, а читалачко задовољство, признајмо, тешко постићи само са пасторалним сликама типа “ал је леп, овај свет”. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Међу звежђем

Благоје Баковић

Из сећања живот сакат Изрони из воде мирне Раме, глава, ребро, лакат Ноћ те давна тиме дирне

Уз жилавку с Димитријем Са Ранком и Здравком певан Про мобилног рајски пијем Раичковић бану Стеван

И кроз моје грло песму Не с овог но с оног света Ко варницу живу кресну

И настави сам да шета Међу звежђем стазу нашу Подижући с нама чашу

из рукописа

Игору Мировићу награда у Скопљу

• Новосадски песник Игор Мировић награђен је на Међународном фестивалу „Књижевни круг”, који се до 7. јуна одржава у Скопљу. Њему је прексидно уручено признање „Балкански књижевни видици” за међународне књижевне вредности и релације. Иначе, ове године на фестивалу учествује више од 50 писаца из целог света.

ИЗАШЛО ЈЕ 15. КОЛО АНТОЛОГИЈСКЕ ЕДИЦИЈЕ ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Десет векова у 150 књига

Миро Вуксановић

На почетку, с опрезом, у општим лутањима, с опоменама да је реч о превеликом и закаснелом подухвату, без подршке одакле је морала да дође, покренули смо 2010. године едисију с намером да у једном низу назначимо целину књижевности на српском језику. Нисмо хтели да то буде канонска антологија, али јесмо хтели да из сваког периода српске књижевности, од дванаестог до садашњег века, одаберемо и објавимо оно што је на најбољи начин обележило своје време, да се тако види вековни континуитет српске књижевне речи, од усмене и житијске литературе до савремених писаца, у свим жанровима, на свим облицима српског језика, али по данашњем правопису. Залет је био дуг а циљ далек и невидљив.

У досадашњим годишњим колима, с најмање десет књига у сваком, објавили смо све одабране наслове из ранијих осам векова и добар део књига које су из прошлог столећа. Двадесети век је време највећег успона српске књижевности и зато чини више од две трећине едисије. Ту се наравно убрајају и писци који сада објављују антологијске књиге. У именуку који почиње од Светог Саве најмлађи су Светислав Басара и Горан Петровић, али у другој серији још нисмо одабрали све ауторе који су рођени после 1940. године. Према томе, едисија је отворена, избор аутора се наставља, а стигли смо до књиге под бројем 186. У овом тренутку је тешко рећи колико ће наслова укључити бити, али ће све бити рађено тако да се потврђује књижевна вредност.

У ранијим колима изашло је десетак антологија средњовековне и народне књижевности, две антологије српског песništва (Богдана Поповића и Милодрага Павловића), грађанске поезије,

књижевности за децу, а спремна је за штампу антологија сатире и афоризама. Тако се нека дела јављају на више места, а међу њима је Глишићева “Глава шећера”, вероватно као доказ да су превара и корупција трајна појава. У овогодишњем управо објављеном колу налази се *Антологија српске приповетке* Михајла Пантића који је одабрао четрдесет писаца и толико приповедака, од Јаше Игњатовића и Љубише до Белог Марковића и Албахарија, а једино Андрић има две приповетке, “Мост на Жепи” и “Труп”. На почетку је, као пролог и логично објашњење, курзосним штампан Вуков “Тамни вилајет”. Пантић је уз свој избор написао малу историју приповетке у српској литератури и по периодима именовао главне представнике. Није поменуо Бранимира Шћепановића чију је књигу за петнаесто коло приредио Александар Ђуковић, с романом *Уста пуна земље* на почетку и текстовима Николе Милошевића, Зорана Глушчевића и Мила Ломпара на крају. Још ће се писати да ли су Шћепановића као писца “убили” други или је он самом себи то учинио, али је сигурно да ће време овакве прозе тек доћи и да ће се вратити на некадашњу међународну славу. Досад је најпотпуније тумачење романа, драма и приповедака Жарка Команина објавио Радоје Фемид. Он је својим избором и текстовима Бранка Поповића, Јована Ђуриловића и Марка Недића показао да немамо другог писца који се тако убедљиво изражава у поетским фрагментима, који је ликовима пречесто писао и име оца да би се “светио” комунистима описом како су Бога у сандук заковали и потом га у гробљу земље и каменом заградили. Данило Николић, прозни песник метохијског све-

та, без изричите намере је оставио и драгоцено документарно сведочанство. Николићеве приче, одломке два романа и награђени *Фајронт у Гретегу* окупиле је у целину Јелена Панић Мараш, с огледама Радивоја Микића (о стварима које су прошле) и Марка Недића (о власнику хиљаду и једне приче).

Биће доста читалаца који ће питати откуд у оваквом колу и Анђелко Крстић и Боровице Јевтић, али кад узму њихову заједничку књигу коју је средила Мирјана Бојанић Тирковић видеће да је реч о двојци неправедно затурених писаца. Крстић је сведок из Старе и Јужне Србије, а Јевтић свестрано обдарени младобосанац. О њима су штампани записи Григорија Божовића, Константина Костића, Милана Богдановића, Јована Кршића и Славка Леовца. И то је довољно да се вратимо писцима који су остали у сенци. Биће и оних који ће питати зашто смо у посебној књизи дали књижевне списе Данице Марковић и Милице Јанковић. Додуше, о њима је доста писано, али углавном “у женском кругу”. Какав је њихов “стваралачки тестамент” и зашто се каже да су писале “естетски неједначено” показала је професорка Јелена Јовановић, додајући прилоге Зорице Хаџић и Магдалене Кох.

У петнаестом колу су још две двојне књиге. У једној су песници, “новосадски Црногорци” Павле Поповић и Гојко Јањушевић. О њима је предговоре написала Милена Кулић и са изабраним стиховима саставила приказе Бранка Миљковића, Славка Гордића, Јована Делића и Момчила Параушића. У другој двојној књизи су познати писци за децу Григор Витез и Драган Лукић, суводним расправама Тамаре Грујић и Тијане Тропин и критичким освртима Нова Вуковића, Слободана Ж. Марковића, Јована Љуштановића и Радомира Животића.

У јубиларном колу је Чачак “престолица поезије”, јер своје књиге имају Александар Ристовић и

Бранислав Петровић. Њихове књиге су приредили Марко Аврамовић и Соња Миловановић, аутори дисертација о овим песницима и есејистима који су одавно на високом месту у савременој књижевности. Посебно је занимљива збирка колумни Бране Петровића, писана у доба кад се то друкчије звало. О Ристовићу су текстови Чарлса Симића и Милице Николић, а о Петровићу Мухарема Первића и Љубомира Симића.

Једанаеста књига у овогодишњем колу Едисије *Десет векова српске књижевности* припада драмама “Дубровачка трилогија” и “Смрт мајке Југовића” Ива Војновића, са предговором Злате Бојовић и огледама Јована Христића и Рашка В. Јовановића. Војновић се помиње под разним “госпарским титулама” које скривају упорно дописивање и бројне верзије његових драмских састава, као и службеничко лутање по далматинским острвима.

И овај уреднички и набрајачки извештај, штур и сув истовремено, као и сваку досад објављену књигу у замашној Антологијској едисији потписују уредници појединих периода Злата Бојовић, Славко Гордић, Томислав Јовановић, Марија Клеут (преминула пред излазак књига из штампе), Горан Максимовић, Марко Недић и Миливоје Ненин, а у име њиховог и свог посла овако се огласио Миро Вуксановић у својству главног уредника од првог кола Антологијске едисије *Десет векова српске књижевности* за коју је већ спремно неколико књига за 2025. годину. ■

ПИСАЦИ И СЕДМА СИЛА

Интервју као драма

Пише: *Миљивоје Павловић*

За разлику од многих угледних и плодних писаца са занимљивом биографијом, Иво Андрић је избегаво да у директном исказу говори о себи и свом животу, чак и о делу. Иако љубазан у комуникацији с новинарском и културном јавношћу, показивао је нерасположење, па и одбојност према јавној демонстрацији личног става. Веровао је да писац не треба на тај начин да буде посредник између публике и дела. У више наврата, на тражење новинара да о свом животу и својој поезији сведочи кроз интервју, бранио се говорећи како се сви одговори налазе у већ написаним страницама – да је дело најбољи тумач писца, а не обрнуто. Андрић је избегаво драмску напетост коју неизбежно доноси дијалогска природа интервјуа. Тиме се може објаснити и чињеница да је иза Андрића остао само један незавршени покушај писања драмског дела.

Андрић је одбио да директно експонира ауторску личност и у сусретима с Бранимиром Ћосићем у оквиру припреме књиге *Десет писаца – десет разговора* (1931). У предговору Ћосић обавештава читаоце како су сви напо-

ри да с Андрићем обави интервју остали безуспешни, упркос бројним сусретима и међусобном уважавању. Будућег нобеловца нема у овој књизи; Ћосић једино доноси Андрићеву мисао из (покушаја) разговора о томе како је при писању теже избрисати него написати.

Кључне димензије своје поетике и поимања природе уметничког стварала Андрић је 1935. изложио у *Разговору са Гојом*, потом у *Знаковима поред пута* и другим есејима. *Разговор са Гојом* није, разуме се, никакав интервју већ филозофско-поетички спис. У овом делу велики сликар (рођен средином 18. века), као Андрићев маскирани двојник, пишчев alter ego, оцртава основне контуре Андрићевог погледа на уметност, однос између стварности и стваралаштва и релације између творца и дела.

Индикативно је да је Иво Андрић избегаво и да јавно демантује неке грубе погрешке у вези с његовим животом и делом. Пријатељима је говорио да јавно изнете неистине о њему сведоче пре свега о онима који су их ставили у оптицај. На питање: „Да ли бисте демантовали ако би се у новинама појавио наслов *АНДРИЋ У КРАЈУ ЗВОНА КЕЛТСКЕ КАТЕДРАЛЕ!*“, мирно је, према сведочењу Милована Витезовића, одговорио: „Зашто ја, нека демантује Келтска катедрала...”

Нешто мање пријатна епизода о Андрићевом комуникацији с новинарима је она о којој је Мирослав Караулац, аутор неколико добрих књига о делу и животу нашег нобеловца, сведочио у разговору с Небојшом Грујићем за недељник „Време“ од 6. марта 2008. године (пренето у књигу М. Караулаца „Човек и писац“, Београд 2015). Наиме, после добијања Нобелове награде (1961), и непосредно након пријема код председника Републике, Андрић је примио на разговор новинарку једног загребачког дневног листа. На почетку разговора новинарка је поставила следеће питање:

„Занима ме како се у овој ситуацији осећа највећи Хрват?”

Андрић је на ову провокацију реаговао речима:

„Госпођо, ја сам пре свега Београђанин. Наш интервју је завршен!”

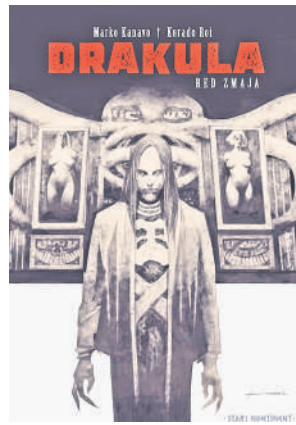
(Из рукописа „Гласови на ветру”)

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „ДРАКУЛА - РЕД ЗМАЈА”, МАРКО КОНАВО И КОРАДО РОИ

Влад и женска снага

Пише: Илија Бакић

Агилна „Чаробна књига” наставља да својим издањима оправдала своје име. У већ етаблираној и престижној библиотеци „Стари континент” управо је објављен албум „Дракула”, који потписују сценариста Марк Конаво и цртач Корrado Рои. Албум је још „врхун” и актуелан на европској стрип сцени; на „Лука комикс анд гејмес 2022” престижном фестивалу у Италији, издавачка кућа „Ло скарабео” је представила свој најновији хорор стрип „Дракула: Ред змаја”, који је инстантно постао хит и предмет разбукталих дискусија фанова и критичара. Објављујући тај албум „Чаробна књига” наставља своје напоре да овдашњи стрипољупци „ухвате корак” са текућом продукцијом 9. уметности. Појава овог дела, пак, занимљива је и из другог угла: наиме „Чаробна књига” је 2021. објавила албум „Дракула” Жоржа Беса, што се такође десило врло брзо после оригиналног издања из 2019. Наравно, стрипови који за полазиште имају „адаптацию” прослављеног, класичног али и даље популарног романа „Дракула” Брема Стокера (1847-1912) из 1897. нису никакав изузетак. Осим што је једно од кључних дела за историју хорора као литерарног жанра, „Дракула” је и икона популарне културе XX века која је ушла у бројне уметничке форме (од филма и стрипа до позоришта, ТВ серија и компјутерских игрица), у свакодневни говор односно фондус појмова чије значење је опште познато. Популарност је, неминовно, донела безбројне „преправке” и вулгаризације оригинала, већ према потребама оних који су их изводили и оних који су такве садржаје конзумирали. Тако је популарни мит о грофу крвопији из беспућа Трансилваније обавијен мноштвом велова који замагљују оригинал а понекад га и мањкају безмало до непрепознатљивости.

И по овом питању поменута Бесова „адаптација” и дело Конаво и Роија представљају два могућа начина третирања питања праћења литерарног предлошка. Бесова одлука да у медију 9. уметности преточи роман тако што ће се „строго” држати предлошка (мада уз понешто техничких измена те ублажавања повремених Стокерових декламаторских тирада) свакако је храбра ако се има у виду да је књига оригинално објављена 1897. године те да носи дух тог времена, који је блажи и склонији помпезности у односу на прве деценије XXI века. Но, испоставиће се и у овом стрипу да „Дракулу” чини низ тачака/елемената односно образаца чија је интригантност ванвремена. С друге стране, сама структура романа, начин његове организације као и стилистички манир казивања и данас га добро издизе изнад рутинске, конфекцијске хорор (пара)литературе. Конаво је, пак, био другачијег мишљења па стога на почетку албума јасно пише „Слободна адаптација романа Брема Стокера” – шта то тачно значи увериће се знатижељни читаоци врло брзо јер се прича, која започиње „на трагу” романа постепено грана и одлази у смеру који је поприлично неочекиван а који је на трагу већ доста дуго присутне тенденције „осавремењавања класике” односно акцентовања и продубљивања неких елемената оригиналне приче кроз визуре текућих културних интереса. Све ово, наравно, може бити погубно за „слободну адаптацију” јер се узета слобода може отргнути из руку стваралаца који нису успели да је каналишу. Наравно, сасвим је могуће да нова „слободна адаптација” буде и успешна јер доноси идеје и ту-

мачења какви до тада нису постојали. Управо о томе је интрига „Дракуле” Конаво и Роија.

Кључне речи за ово дело су „Ред змаја” јер је витешки ред Змаја, настао према угледу на бургундијски витешки ред Св. Ђорђа, првобитно задужен за заштиту краљевске породице цара Светог римског царства Жигмунда (у време док је још увек био краљ Мађарске). Чланови реда називали су се драконима односно змајоносцима. Године 1408. објављена је повеља реда у којој је назначено да је основни задатак реда одбрана крста од непријатеља, нарочито од Турака. Међу 24 витеза који су учествовали у успостављању (или обнављању) реда 1408. био је и Стефан Лазаревић, деспот Србије. Влад Цепеш, војвода Влашке, приступио је реду после 1431. Цепеш није бирао средства у борби против Турака а омиљено му је било набијање противника на колац. Та борба је имала своју цену а та је, како приповеда Конаво, била смрт сина јединца. У свом бесу Влад се одриче Бога... Ова предисторија претапа се у знају Стокерову причу али је узрок каснијих одступања од оригинала по којима је Цепеш/Дракула, у крајњем скору, изманипулисан и потчињен вољи и снази своје супруге. Дракулине моћи откривају се као несавршени оклоп пред насртајима супруге која познаје његове слабости; моћни, дијаболски Принц таме бива сведен на рањиво бесмртно биће које се бори за преживљавање и жуди за осветом (што отворени крај стрипа не искључује).

Марко Канаво (1974) кустос, консултант стрипских фестивала, уредник специјализованих часописа, колумниста у неколико дневних новина, који се 2013. посветио стрипу, унео је у „Дракулу” активни женски елемент (пасивни већ постоји у роману) који ефикасно и ефектно „свргава” вампира и преузима главну улогу. Ова неочекивана смена на тону приче свакако крије потенцијал који ће, надајмо се, сценариста искористити у наставку (или наставцима). И док вештини сценаристе предстоје нова искушења ради оправдавања измена које је унео у оригиналну причу, мајсторство Корrado Роија (1958) апсолутно је неупитно. Његова способност да дочара атмосферу импозантна а графизам, валери, дискретни омажи јунацима популарне културе, монтажа табли, брзе промене ракурса и формата цртежа остављају гледаоце без даха па се лако може десити да и не прочитају текст у балонима, заведени суствешношћу слика. А да иза све те бриљантности стоји озбиљан рад открива се у једном од поговора албума где су репродуковане и табле које је Рои одбацио односно поново нацртао; други поговор инструктивни је водич кроз тему вампиризма и Дракуле кроз литературу и филм.

У коначном својењу утисака, „Дракула: Ред змаја” Марка Конаво и Корrado Роија се представља као ванредно занимљиво дело које комбинује знању причу и сасвим нове елементе творећи специфичан амалгам који може израсти у битну тачку у развоју стрипова са темом вампиризма; све речено оживљено је у сјајном готском цртежу изашлом испод руке једног од врхунских цртача савременог италијанског стрипа. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Модра крв
Јуриј Бујда
(Геопоетика, 2023)

Јуриј Бујда (1954) је савремени руски аутор, приповедач и романисијер, награђиван у својој домовини, и превођен на више језика. Бујдина „Модра крв” добила је у Русији награду читалаца.

У питању је необично дело које је у ширим цртама инспирисано стварним животом совјетске глумице Валентине Каравејеве која је на врхунцу славе у саобраћајној несрећи зарадила оживљак на лицу због ког је била принуђена да престане да глуми. Била је удата за енглеског дипломату с којим је живела у иностранству неко време, али када се коначно вратила у Русију, совјетске власти су јој забраниле да се настани у Москви, те је остатак живота провела усамљена у малом месту у провинцији. Главна јунакиња „Модре крви” је Ида Змојро која сасвим дели историју са својом парњакињом из стварности, и која своје дане проводи у измишљеном провинцијском градићу Чудову.

Роман је писан у кључу који се ослања на магијски реализам, а наратив је разбијен, без чврсте форме, и често меандрира. Буј-

дин карактеристични стил писања понекад подсећа на Милорада Павића или Горана Петровића, с тим да је чврсто утемељен у руску културу и свакодневицу руске провинције. Бујда се у великој мери ослања и на наслеђе класичних писаца попут Гогоља и Чехова, и њихов често разиграни хумор и иронију. „Модра крв” почиње смрћу главне јунакиње Иде Мојро, и даље се расплиће у барокним, често фантазмагоричним сликама у којима се описује чудни живот у Чудову, њихови обичаји који, ако нису сасвим фантастични, увек су на ивици зачудности.

Усамљена Ида друштво проналази у дечаку Петку с којим често дели приповести о Чудову, у којима се овај градић све више отвара у зајумно место измештено из обичне стварности, попут фантастичних светова браће Стругацки, обележено поетиком руских бајки. У исто време, кроз говор, сећање и ситне свакодневне чинове, Ида покушава да оживи и сачува бар мало магије свог претходног живота, и свега онога што је изгубила. **Настасја Писарева**

Реч критике

Цитат

Одавно Чудов није видео тако велику сахрану. Хиљаде људи окупиле су се на градском тргу, поплочаном топовским љуладима калибра сто педесет милиметара и посутом по старом обичају шећером, и уз срцпаратују грмљавину дувачког оркестра тело старице предато је огњу, службеник крематоријума Брат Фебруар био је као никад пре мрачан и величанствен, а његова кожна кецеља јарко је сјајала на сунцу сребрним везом, и бакарни анђео на високом димњаку певао је тако јасно и чисто пратећи душу Иде Змојро на небо...